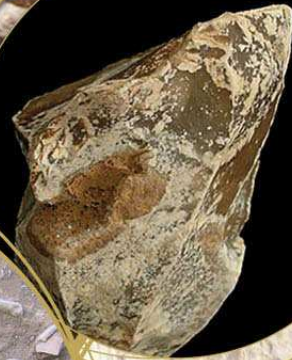

2n Col·loqui
d'Arqueologia
d'Odèn [el Solsonès]

Home i Territori.
Darreres
investigacions al
Prepirineu lleidatà
2006-2008

Camp dels Moros de la Codina (Pinell, el Solsonès)

Una de les darreres inhumacions de l'edat del bronze a Catalunya

Pablo Martínez Rodríguez

Arqueòleg del col·lectiu per a la Investigació de la Prehistòria i Arqueologia del Garraf. Membre del Seminari d'Estudis i Recerca Prehistòrica (SERP), Universitat de Barcelona.

Anna Camats Malet

Arqueòloga. Secció d'Arqueologia. Museu de la Noguera
Plaça dels Comtes d'Urgell, 5. Balaguer

Ramon Cardona i Colell

Arqueòleg. Centre d'Estudis Lacetans.

INTRODUCCIÓ

Aquest article presenta els resultats de la intervenció realitzada durant el juliol del 2006 al jaciment del Camp dels Moros de la Codina, al municipi de Pinell (el Solsonès). Es tracta de l'excavació d'una inhumació en fossa del bronze final, en la qual hi ha intervingut un equip d'arqueòlegs del Centre d'Estudis Lacetans i quatre antropòlogues de la Universitat Autònoma de Barcelona.

Aquesta intervenció es troba emmarcada dins el projecte d'investigació *Estratègies d'ocupació del territori i la seva evolució a la comarca del Solsonès des de l'antiguitat fins a l'època medieval*.

Els treballs d'excavació han estat subvencionats, bàsicament, per la Direcció General de Patrimoni Cultural de la Generalitat de Catalunya, l'Institut d'Estudis

Ilerdencs, el Comissionat per a Universitats i Recerca (CIRIT) de la Generalitat, la Unió Europea, a través del Centre Tecnològic Forestal i el Consell Comarcal del Solsonès, l'Ajuntament de Pinell i l'agrupació cívico-cultural FÒRUM.

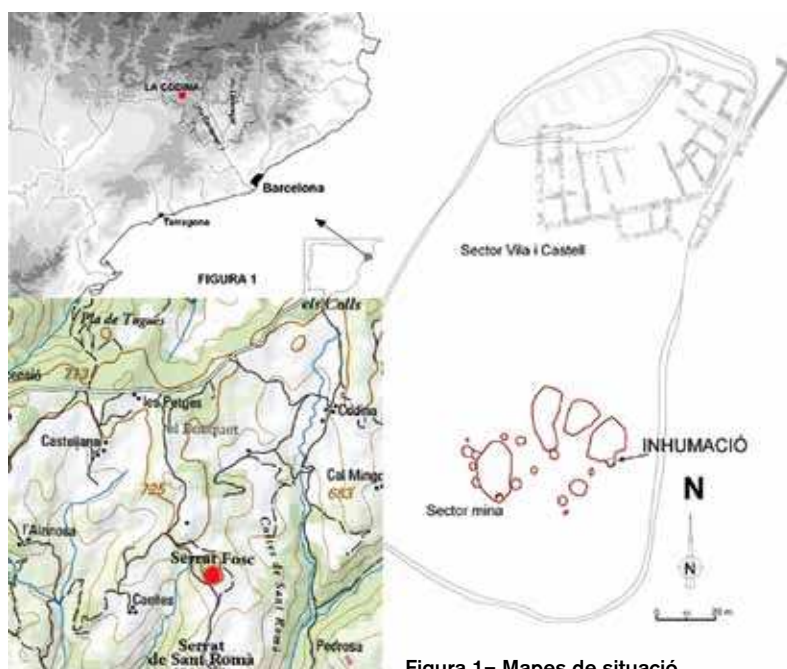

Figura 1- Mapes de situació.

CONTEXT HISTÒRIC I GEOGRÀFIC

El jaciment està ubicat al capdamunt d'una elevació de forma ovalada coneguda com el Serrat dels Moros, uns 2,8 km al nord del nucli de població de Pinell de Solsonès. Presenta un esperó rocós a la part nord-oriental de l'elevació, amb una alçada màxima de 724 m.s.n.m., i limita amb altres camps de menor altitud. Aquest assentament mostra una continuïtat d'hàbitat que abasta ben bé un mil·lenni en època antiga (segles IX-VIII aC-III dC), a més de l'imponent conjunt medieval que reprèn l'ocupació de l'indret a partir dels segles X-XI dC. Aquest fet s'explica versemblantment pel valor geoestratègic de l'assentament, ubicat en un punt que domina visualment des de bona part de la plana occidental fins els primers contraforts pirinencs.

La inhumació en fossa excavada l'any 2006 ens permet situar la primera ocupació de la Codina a la fase del bronze final. De l'ocupació ibèrica destaquen les restes d'un assentament especialitzat en la metal·lúrgia del ferro durant els segles III-II aC. La valoració de l'ocupació romana de la Codina és molt complicada en funció de la migradesa de les

dades disponibles. Amb tot, cal recordar dues evidències importants: el predomini de materials ceràmics d'època romano-republicana i l'entitat d'alguns elements atribuïbles a factura romana (grans carreus, estucs pintats, pollegueres de pedra pràcticament idèntiques a les localitzades a la veïna ciutat romana d'Isso). Una hipòtesi atractiva seria la de considerar l'establiment d'un nucli romà, d'una certa importància, en aquest punt amb una intencionalitat bàsica de controlar militarment i políticament aquestes terres lacetanes. A partir del segle III dC s'obre un buit en la documentació de materials arqueològics que mostra un aparent hiatus en l'ocupació de l'assentament, hiatus que es trenca amb el bastiment de la vil·la fortificada d'època medieval a partir dels segles X-XI dC. Pel que fa a la fase medieval, ens trobem davant d'un espectacular conjunt format per un encastellament al cim d'un esperó rocós, una vil·la fortament fortificada que s'estén als peus del castell i una àrea de necròpolis ubicada fora muralles.

UNA INHUMACIÓ DEL BRONZE FINAL

L'estructura on es trobà la inhumació consisteix en una sitja de morfologia cilíndrica, de 173 cm de diàmetre i 93 cm de profunditat. Les parets baixen verticalment i el fons presenta una lleugera inclinació vers el sud.

Es tracta d'una fossa amb una inhumació individual primària, acompanyada de dos cèrvids (un dels quals només presenta costelles, fragments de l'extremitat superior dreta i de la mandíbula). L'individu es trobava al fons de la fossa, la qual posteriorment s'amortitzà amb una única unitat estratigràfica.

La inhumació està situada a la meitat sud de la sitja, en posició de decúbit lateral dret i el cap orientat a l'est, sobre les restes d'un cèrvol en connexió i amb algunes restes d'un segon cèrvol en posició secundària. Sembla clara la disposició d'algunes pedres a banda i banda del cos de l'inhumat per tal d'aguantar-lo i mantenir la posició de decúbit lateral.

L'estudi antropològic ha determinat que es tracta d'un individu de sexe masculí, d'entre 35-45 anys i 162'8 cm d'alçada. Presenta hèrnies a les vèrtebres D6 i D7 que indiquen un probable sobreesforç sobre la columna vertebral. A més, també s'ha documentat un traumatisme consolidat a nivell del terç proximal de diàfisi del cúbit dret. (Carrascal. *S et al.* en premsa).

Figura 2- Fotografia de la inhumació.

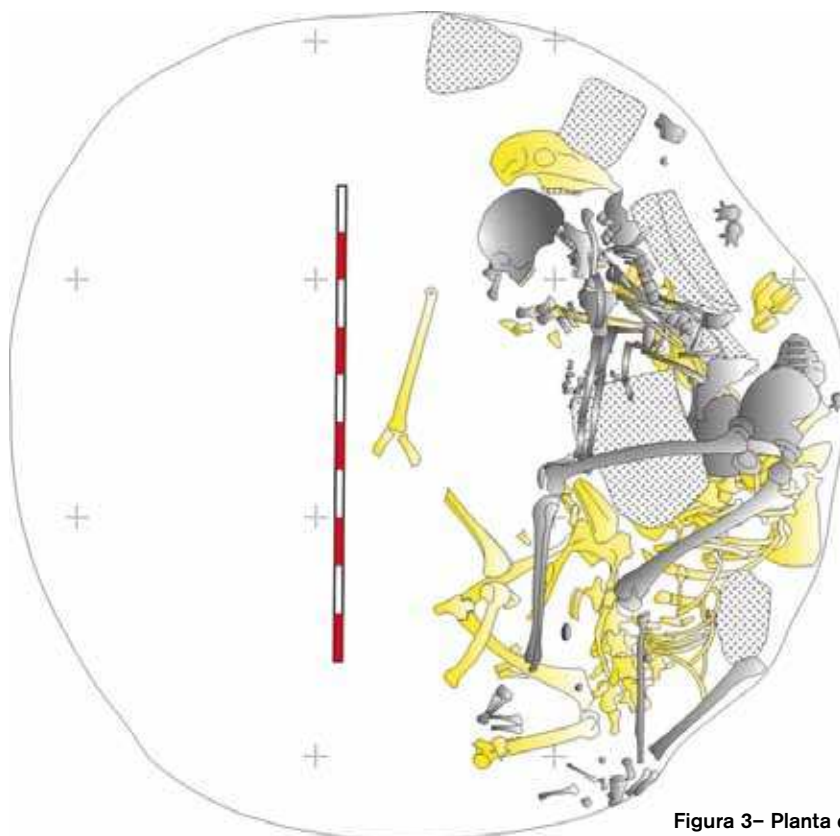

Figura 3- Planta de la inhumació.

ELS MATERIALS CERÀMICS I LÍTICS

Dins de la fossa es van recollir 23 fragments de ceràmica informes, 1 nansa, 1 vora i una base. La vora forma part d'un petit bol hemisfèric que té un llavi de tipus E-05; el segon fragment amb forma és el fons d'un recipient de mida mitjana amb una base del tipus 12B (DEDET-PY 1975), i la nansa és de cinta amb secció quadrangular. La resta de fragments informes són majoritàriament oxidants, 10 dels quals tenen la superfície brunyida i semblen correspondre a recipients de mida petita i mitjana, i els altres 10 són més grollers, per la qual cosa podrien ser de vasos de gran mida.

Hi ha 3 fragments amb decoració. Els fragments LC'06-1098-167 i LC'06-1098-171 semblen correspondre a la mateixa peça que porta una decoració acanalada consistent en creus o aspes entre franges horitzontals, on cada aspa té 2 o 3 franges. El fragment LC'06-1098-170 té un arrencament de nansa on, a sota, presenta l'inici de dues línies incises.

El motiu de les creus o aspes s'ha documentat en altres jaciments amb cronologies similars, com són l'hàbitat del Castell de Llívia (RUIZ ZAPATERO, 1985: 288) o el poblat de la Pedrera (MALUQUER *et al.*, 1960; RUIZ ZAPATERO, 1985: 297).

Es van recollir també 4 ascles de sílex, 1 de quars i 1 de quarsita, totes de mida molt petita, sense cap retoc ni traça d'ús.

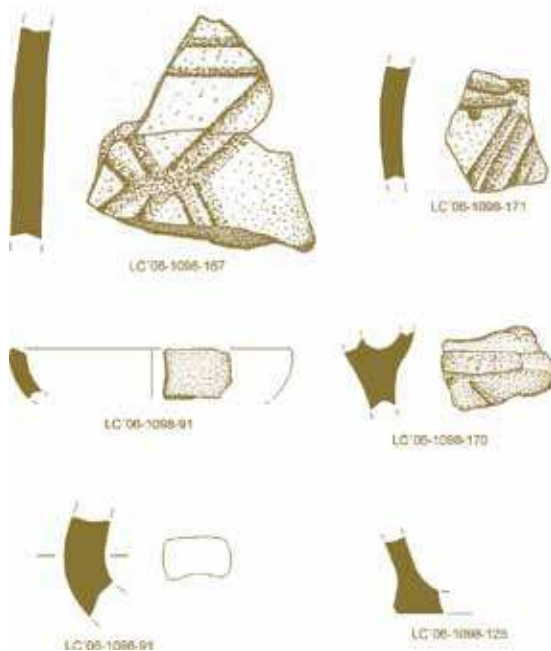

Figura 4- Materials ceràmics.

PARAL·LELS D'INHUMACIONS AL BRONZE INICIAL/FINAL

Aquest tipus de ritual funerari és bastant complicat d'entendre perquè normalment es dipositen diversos individus en un mateix espai. Per tant, l'exemple de la Codina ens ajuda a reconstruir el que podria ser aquesta pràctica funerària, ja que és una sepultura individual.

Si bé el ritual que trobem habitualment en cronologies de bronze final és la incineració. En aquest cas ens trobem amb una de les últimes inhumacions que es fan en aquest territori poc abans que el nou ritual funerari s'hagi extès. Així, quan fem referència als paral·lels, una bona part els haurem de buscar en cronologies del bronze inicial.

Exemples significatius d'inhumacions en fossa durant el bronze inicial a Catalunya són Pou Nou (MESTRES i SOCIAS 1993), Can Soldevila III (COSTA *et al.* 1982), Sant Pau del Camp (GRANADOS *et al.* 1993), Minferri (ALONSO i LOPEZ, 2000; AA.VV. 2001), Bòbila Madurell (MERCADAL, 1991), Can Ballarà (DIAZ i CARLÚS, 1997; ARMENTANO I MALGOSA, 2004), Can Filuà (ARMENTANO i MALGOSA, 2002), Mas d'en Boixos (ALFONSO *et al.* 2000), i també molt significatiu, però no en una fossa sinó en cova, és la Cova de Montanissell (ARMENTANO *et al.* 2007). Hem d'apuntar el cas de Minferri, on es va documentar una inhumació amb un gos i un ovi-caprí també sota del mateix individu (ALONSO i LOPEZ, 2000; AA.VV. 2001).

Hi ha també alguns casos ben documentats d'inhumacions en dates més tardanes durant el bronze final i ferro inicial. En els últims anys s'han documentat inhumacions de tipus individual, doble i col·lectiva en els Castelletes, amb datacions de C14 (ROYO, 1994/1996); quatre inhumacions individuals a Can Roqueta (CARLÚS *et al.*, 2007:185-187), dues d'aquestes especialment significatives perquè presentaven connexió anatòmica; i una al jaciment del Turó de la Font de la Canya (Avinyonet del Penedès) (inèdit), totes elles reaprofitant sitges.

DATACIONS DE CARBONI 14

Les datacions de C14 realitzades sobre ossos del cervol dipositat sota l'individu han donat 2885 ± 35 BP (Poz-18861) i 2850 ± 30 BP (Poz-18862).

Destaca el fet que aquestes datacions donin una cronologia més tardana que els paral·lels d'inhumacions esmentats anteriorment.

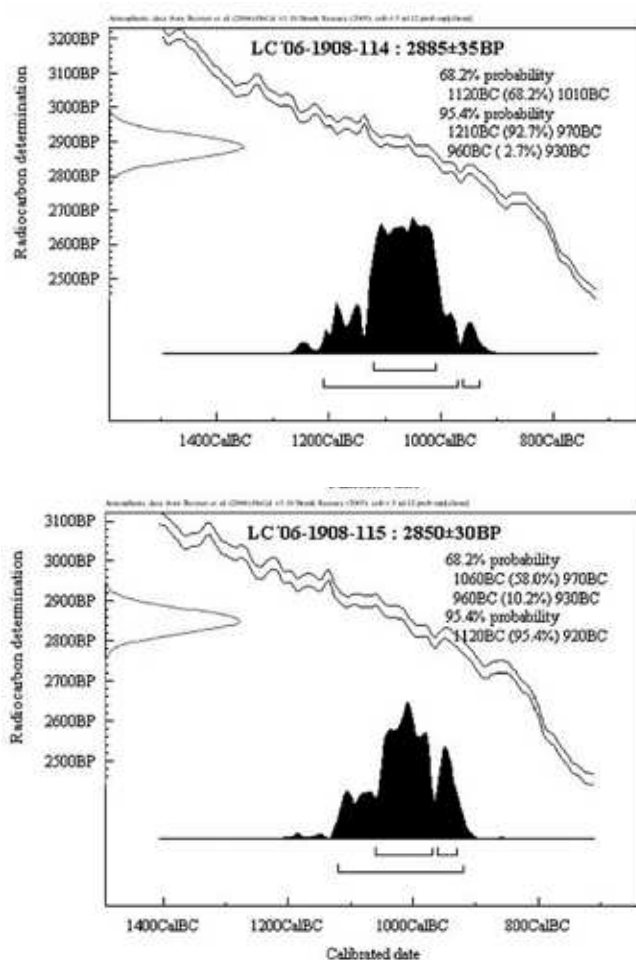

Figura 5- Datacions de C14.

INTERPRETACIONS

Durant tota l'edat del bronze hi ha continuïtat en les pràctiques funeràries anteriors, com són inhumacions en megàlits i coves. A aquestes pràctiques funeràries s'hi incorporen nous rituals, com són enterraments en fosses simples. Es considera que les comunitats que habiten a Catalunya estan passant per una crisi de les velles teories religioses o de falta de criteris unànims (MAYA, 1998: 374), crisi testimoniada per aquesta heterogeneïtat de rituals i contextos en els que es practiquen les inhumacions.

Lús de megàlits i coves per a les pràctiques d'inhumació en cronologies del bronze a la zona pirinenca és conegut des de fa dècades (MARTÍ JUSMET i VIÑAS, 1971; PADRÓ, 1976; ROVIRA, 1977).

No serà fins el bronze final que una nova pràctica, la incineració, s'anirà estenent a diferents velocitats segons les zones i amb les condicions específiques de cada regió, tant topogràfiques com humanes, i tornarà a unificar el ritual d'enterrament a tot el nord-est de la península Ibèrica (MAYA, 1998: 365).

Una visió global del món funerari en aquest bronze final al nord-est de la península Ibèrica ens permet veure que totes les dates de C14 de necròpolis d'incineració són més tardanes que no pas l'aparició de les ceràmiques acanalades en llocs d'hàbitat, datades a partir del S. XIII aC. Les dates disponibles per a contextos funeraris, no obstant, comencen a partir del S. XI aC (LOPEZ CACHERO, 2007).

La inhumació localitzada al Camp dels Moros de la Codina la interpretem com un dels últims casos d'inhumació primària en fossa. Per tant, es podria tractar de la perdurabilitat d'un d'aquests rituals funeraris del bronze inicial fins el S. XI aC, moment en què, contemporàniament, ja localitzem les primeres necròpolis d'incineració adscrites plenament a la fase bronze final II (MAYA, 1998: 375).

Possiblement, a la zona interior de Catalunya existiren algunes comunitats que continuarien més aïllades i on la nova pràctica del ritual funerari d'incineració, i amb ella probablement altres rituals i aportacions, van trigar una mica més de temps a ser adoptades. Amb tot, a la Codina s'han documentat algunes ceràmiques brunyides amb motius acanalats que, ja siguin pròpies de la gent d'aquest hàbitat o fruit d'intercanvis, poden ser testimonis del contacte d'una comunitat amb tradicions pròpies del bronze inicial amb altres co-

munitats veïnes que pogueren ja realitzar el ritual incinerador que apareix al bronze final.

Tradicionalment les incineracions han estat associades a influències transpirinenques, però sembla que els mecanismes de difusió de les ceràmiques acanalades i el ritual d'incineració no són els mateixos. És potser el prestigi de posseir i acceptar noves ceràmiques i nous rituals el que fou un important mecanisme per difondre els dos elements (LÓPEZ-CACHERO, 2007).

Durant molt de temps s'ha parlat d'invasions i migracions, però cal dir que aquest fenomen vindria reflectit per un procés de transformació homogeni, el qual al mateix temps hauria de trobar-se al registre arqueològic, qüestió que avui dia no és el cas. (LÓPEZ-CACHERO, 2007).

Podríem pensar que tot el que formarà i identificarà les comunitats del bronze final a Catalunya és la suma de diferents elements que, molt lentament, cadascun en el seu moment i al seu ritme, i de vegades de forma conjunta, es van adoptant, incorporant i acumulant a la vida i a la mort de totes aquelles persones.

Potser ens trobem davant d'un procés lent i complex on hi ha molts factors i actors que ens són encara desconeguts. Amb tot, ho podríem entendre com s'ha explicat el fenomen celta en la historiografia anglosaxona els darrers anys: una cel·licitat acumulativa.

BIBLIOGRAFIA

- AA.VV. (2001): "Colours de la Terra. La vida i la mort en una aldea d'ara fa 4000 anys. Minferri (Juneda)". *Quaderns de la Sala d'Arqueologia* 1. Lleida.
- ALFONSO, J.; SUBIRÀ, M.E.; MALGOSA, M. (2000): "Estudi Antropològic de les Inhumacions Neolítiques del Jaciment de Mas d'en Boixos (Parcs, Alt Penedès)". Unitat d'Antropologia. Departament de Biologia Animal, Biologia Vegetal i Ecologia. Universitat Autònoma de Barcelona, Bellaterra (Inèdit).
- ARMENTANO, N. i MALGOSA, A. (2002): "El jaciment de Can Filuà, dades per al món funerari de l'Edat del Bronze". *XII Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà*. Puigcerdà.
- ARMENTANO, N. i MALGOSA, A. (2004): "Les restes humanes trobades al jaciment de Can Ballarà (Vallès Occidental)". *Terme* 19: 76-85.
- ARMENTANO, N.; GALLART, J.; JORDANA, X.; MALGOSA, A.; RAFEL, N. i LOPEZ, J. (2007): "La cova sepulcral de Montanissell (Sallent-Coll de Nargó, Alt Urgell): Pràctiques funeràries singulars durant l'edat del Bronze al Pre-Pirineu". Dins *Tribuna d'Arqueologia* 2005-2006. Barcelona. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Barcelona.
- CARLÚS, X.; LÓPEZ, F.J.; OLIVA, M.; PALOMO, A.; RODRÍGUEZ, A.; TERRATS, N.; LARA, C. i VILLENA, N. (2007): "Cabanès, sitges i tombes. El paratge de Can Roqueta (Sabadell, Vallès occidental) del 1300 al 500 aC". *Quaderns d'arqueologia de Sabadell* 4. Sabadell.
- CARRASCAL, S.; ARMENTANO, N.; RISSECH, C.; CAMATS, A.; CARDONA, R.; MARTÍNEZ, P. (en premsa): "Uno de los últimos casos de incineración del Bronce Final". *Congreso Nacional de paleoantropología*, Zaragoza, julio 2007.
- COSTA, F.; GARCIA, P.; MARCET, R. i MAS, J. (1982): "El jaciment prehistòric de Can Soldevila (Santa Perpètua de la Mogoda)". *Fulls d'Arqueologia i Història de Santa Perpètua de la Mogoda*, p. 9-48. Publicacions del museu municipal de Santa Perpètua.
- DEDET, B. i PY, M. (1975): "Classification de la céramique non tournée protohistorique du Languedoc Méditerranéen". *Revue Archéologique de Narbonnaise*, supplément 4.
- DÍAZ, J. i CARLÚS, X. (1997): "El yacimiento de Can Ballarà (Terrassa, Vallès Occidental). Las inhumaciones en fosa tipo silo del bronce inicial en Cataluña". *II Congreso de Arqueología Peninsular*. Zamora.
- GRANADOS, J.O.; PUIG, F.; i Farré, A. (1993): "La intervenció arqueològica a Sant Pau del Camp: un nou jaciment prehistòric al Pla de Barcelona". Dins *Tribuna d'Arqueologia* 1991-1992, p. 27-32. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Barcelona.
- LOPEZ CACHERO, F.J. (2007): "Sociedad y economía durante el Bronce Final y la primera Edad del Hierro en el noreste peninsular: una aproximación a partir de las evidencias arqueológicas". *Trabajos de Prehistoria* 64, n.º 1, p. 99-120.
- LOPEZ, J.B. i ALONSO, N. (1997-1998): "Minferri (Juneda, Garrigues): un nou tipus d'assentament a l'aire lliure a la plana occidental catalana durant la 1a meitat del segon mil·lenni cal. BC". *Tribuna d'Arqueologia* 1997-1998. Barcelona. p. 279-306. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Barcelona.
- MALUQUER, J.; MUÑOZ, A.M.; BLASCO, F. (1960): Cata estratigràfica en el poblado de la Pedrera en Vallfogona de Balaguer. Lérida.
- MARTI JUSMET, F. i VIÑAS, R. (1971): "La cueva de las Encantades (Tolriu)". *Speleon* XVIII, p. 81-99.
- MAYA, J.L. (1998): "El Bronce Final y los inicios de la Edad del Hierro", en BARANDIARAN, I.; MARTÍ, B.; del RINCON, M.ª.A.; MAYA, J. L. (1998): *Prehistoria de la Península Ibérica*. Ariel. Barcelona.
- MERCADAL, O. (1991): "Bòvila Madurell: un bon exemple en la relació arqueologia-antropologia". *Limes* 1, p. 36-44, Cerdanyola del Vallès.
- MESTRES, J. i SOCIAS, J. (1993): "Pou Nou : un assentament de l'Edat del Bronze a la plana penedesenca (Oïrdola, Alt Penedès)", en *Olerdulae*, año XVIII, p. 45-120.
- PADRÓ, J. (1976) : "Consideracions sobre els enterraments a l'Edat de Bronze a la Cerdanya". *Cypsela* 1, p. 95.
- ROVIRA, J. (1977): "Notas sobre las cavidades sepulcrales de la Edad de Bronce en Cataluña". *Cypsela* II, p. 53.
- ROYO, J.I. (1994/96): "Ritual funerario y cultura material en las necrópolis tumulares de los castellets de Mequinenza (Zaragoza): una aportación al estudio del Bronce Final/Hierro y en el NE peninsular". *Actas de la Taula Rodona: models d'ocupació, transformació i explotació del territori entre el 1600 i el 500 a.n.e. a la Catalunya meridional i zones limítrofes de la Depressió de l'Ebre* (St. Feliu de Codines 1994). Gala 3-5: 93-108.
- RUIZ ZAPATERO, G. (1985): "Los Campos de Urnas del N.E. de la Península Ibérica". Tesis doctoral de la Universidad Complutense de Madrid. Madrid.